

IN MEMORIAM

ПРОФЕСОР ЕМЕРИТУС ДР РАДЕ МИХАЉЧИЋ (1937–2020)

Дана 26. марта 2020. године, након дуге болести преминуо је у Београду истакнути српски медијиста, професор емеритус Универзитета у Бањој Луци и редовни члан Академије наука и умјетности Републике Српске, Раде Михаљчић.

Рођен је, највјероватније, почетком августа 1936. у Средњој Јурковици, општина Босанска Градишка, али је формално уписан у матичне књиге рођених 21. јануара 1937, па се тај дан водио као званични датум његовог рођења. По избијању Другог свјетског рата његова породица прошла је кроз јасеновачки комплекс логора. Отац Теодор и мајка Стоја (дјевојачки Абаза) страдали су у усташком логору у Старој Градишци. Под непознатим околностима, заједно са својом сестром, удомљен је код чешке породице Мајцнер из Сиска. Тамо је провео рат и започео школовање. Након рата враћен је у завичај, па је основну школу довршио у Градишци и Котор Варошу. Са породицом Мајцнер није изгубио везу, већ је са њима до краја свог живота одржавао присне контакте. Гимназију је завршио у Бањој Луци, а студије историје 1960. на Филозофском факултету у Београду, гдје је, на Катедри за националну историју средњег века, у наредне четири деценије изградио успјешну научну каријеру.

За асистента је изабран 1962. године. Магистарски рад *Селишћа, њрилој истјорији насеља у средњовековној српској држави* одбранио је 1965. а докторску дисертацију *Крај Српској царствва и насјтајање обласји феудалних јосјодара* 1971. године. Прошао је кроз сва научна звања, а од 1984. био је редовни професор, у вријеме када је Одељење за историју, по мишљењу многих, сматрано за један од најјачих интелектуалних центара у тадашњој Југославији. Усавршавао се и стварао је у периоду када је српска медијистика доживјела велики узлет, којој је и сам дао значајан допринос. Током 1966. и 1967. провео је три мјесеца на специјализацији у Екс ан Провансу (Aix-en-Provence) код професора Жоржа Дибја (Georges Duby) а потом, седам мјесеци на Универзитету у Атини као стипендиста грчке владе. Своја истраживања усмјерио је највећим дијелом на изучавање процеса унутрашњег развоја Српског царства након смрти цара Душана и периода дезинтеграције српске средњовјековне државе, као и на оне личности, теме и догађаје који су својим дјеловањем и значајем нашли трајно мјесто у народном предању и извршили кључан утицај на формирање модерне историјске свијести српског народа. Посебну пажњу посвећивао је оцјени изворне вриједности старе српске грађе: записа и натписа, законских споменика и дипломатичке грађе. Историчари, као уосталом и сви научни радници, вреднују се између осталог и по томе колико их њихови радови „надживе“, односно, у коликој мјери су резултати њиховог истраживања и постигнути закључци потврђени, дјелимично преобликовани,

доведени у сумњу или демантовани. Нити једна од његових студија није доведена у сумњу а камоли демантована. Свака од њих заснована је на темељној хеуристичкој подлози, поткријепљена је добром аргументацијом и доноси нову садржајну анализу. Њихов садржај и резултати трајно су уграђени у развој наше историографије.

Укупна постигнућа говоре сама за себе. Објавио је тринаест књига, око 70 научних, више десетина стручних и прегледних радова и преко 600 енциклопедијских јединица за *Enciklopediju Jugoslavije*, *Lexikon des Mittelalters*, *Енциклопедију српске историографије*, *Лексикон српског средњег века*, *Српски биографски речник*, *Српску енциклопедију* и *Енциклопедију Републике Српске*. Аутор је седам поглавља у *Историји српског народа* у издању Српске књижевне задруге која и даље представља најбољи приручник из наше националне историје. Заједно са Лудвигом Штајндорфом (Steindorff) приредио је збирку раносредњовјековних натписа на територији Југославије *Namentragende Steininschriften in Jugoslawien vom Ende des 7. bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts* (1982). У едицији САНУ *Извори српског права* у монографији под насловом *Закони у старим српским исправама* (2006) приредио је, превео и коментарисао одјељке са законском снагом у текстовима старих српских повеља. Књиге *Прошлост и народно сећање* и *Опелди о српском праву* доживјеле су два издања, *Крај Српског царства* и *Лазар Хребељановић – историја, култ, предање* четири, а књига *Јунаци косовске легенде* укупно пет издања за коју је добио Октобарску награду града Београда и Књижевну награду БИГЗ-а. Свјестан чињенице да развој критичке школе у српској историографији није пратио плански рад на прикупљању и издавању дипломатичких извора покренуо је 2002. *Стари српски архив* – први српски дипломатички часопис у којем се објављују и анализирају средњовјековне српске повеље који је уређивао наредних десет година. Посебну пажњу посвећивао је фототипском објављивању публикација које су одавно постале библиографска ријеткост. Приредио је нова издања *Историје Срба I–II Константина Јиречека* (1978. и 1988) која је допунио најновијом библиографијом, синтезу Владимира Ђоровића *Историја Срба* (1989) чији се рукопис скоро пола вијека налазио у „бункеру“ далеко од јавности и дјело Теодора Тарановског *Историја српског права у Немањинској држави* (2002). Нарочиту брижљивост посветио је фототипским издањима најзначајнијих дипломатичких збирки и законских споменика које су током XIX и у првој трећини XX вијека приредили Франц Миклошич, Медо Пуцић, Константин Јиречек, Стојан Новаковић и Љубомир Стојановић. Од 1976. до 2000. уређивао је *Историјски гласник*, орган Савеза друштава историчара Србије. Приредио је *Споменицу Филозофског факултета* у Београду (1998) којом је обиљежена 160. годишњица ове установе. Заједно са академиком Симом Ђирковићем приредио је *Енциклопедију српске историографије* (1997) и *Лексикон српског средњег века* (1999), два опсежна лексикографска дјела прва такве врсте на нашем подручју. Објављивао је у домаћим и страним часописима, а радови

су му превођени на француски, њемачки, енглески, грчки и руски језик. Учествовао је на међународним научним скуповима у Београду, Атини, Софији, Анкари, Риму и Бечу, а по позиву предавао је у Атини, Москви и Стокхолму. Добио је награду Фондације Карић за научноистраживачки рад као и награду „Владимир Ђоровић“ за животно дјело 2003. године. По позиву је био члан Удружења књижевника Србије.

Као да све напријед наведено није било довољно, почетком 2002. преселио се у Бању Луку и овдје остао пуних петнаест година. Иако је на Филозофском факултету у Београду могао и даље да остане, пензионисао се чим је испунио формалне услове а радни ангажман продужио је на овдашњем Филозофском факултету. Његов сусрет са нашом установом не датира од те године већ сеже у вријеме када је факултет осниван. Министарство за образовање, науку и културу Републике Српске га је 1993. именовало за члана Матичне комисије која је имала за задатак да формира студијске групе Историја и Историја и латински језик, да утврди план студија, одреди наставнике и сараднике. Од самог оснивања Филозофског факултета држао је предавања из предмета Српска и јужнословенска историја средњег вијека. Својим искуством, знањем, начином рада и организационим способностима оставио је велики траг у раду Одсјека за историју. Само његово присуство на одсјеку стварало је посебну радну атмосферу јер је манире и систем рада из једне далеко веће интелектуалне средине у којој је као научни радник стасавао покушао да пренесе у наш мали универзитетски центар. Велику пажњу придавао је настави којој је приступао на осмишљен начин. Генерације студената подучавао је о највећим именима српске историографије и вриједностима изворне грађе. У настави се нарочито бавио Душановим закоником настојећи да кроз тумачења појединих правних одредби ослика друштво позносредњовјековне Србије. Важио је за строжијег професора чија се ријеч безрезервно поштовала и уважавала. Велику енергију усмјерио је ка подизању научног кадра. Сматрао је кључним створити прилике да се млади људи спреме за научни рад. Савјетима, препорукама и укључивањем у научне пројекте помогао је и подржао сваког оног ко је исказао жељу за радом. На факултету је организовао дугогодишњи семинар из ћирилске палеографије за постдипломце, асистенте и докторанде Одсјека за историју и Одсјека за српски језик и књижевност. Био је ментор, писац реферата или члан комисија за одбрану више десетина магистарских радова и докторских дисертација које су одбрањене на Филозофским факултетима у Београду, Бањој Луци, Новом Саду и Источном Сарајеву. Приредио је споменицу *Десет година Филозофског факултета 1994–2004*, којом је обиљежена десетогодишњица рада наше установе. Дужност шефа Одсјека за историју обављао је између 2002. и 2007. године. Пензионисан је 2008, а идуће године изабран је у звање професора емеритуса.

Паралелно са обавезама на факултету текао је његов рад у оквиру различитих активности у Академији наука и умјетности Републике Српске за

чијег је дописног члана изабран 2004, а за редовног 2008. године. Предсједништво АНУРС повјерило му је 2005. да познатом оријенталисти и уједно првом декану Филозофског факултета у Бањој Луци Милану Васићу приреди *Споменицу и Изабрана дјела* која је рашчланио у четири књиге. Покренуо је часопис *Грађа о прошлости Босне* чији је први број изашао 2008. године и који је уређивао наредних десет година чиме је убрзао рад на припреми будућег *Српског дипломатара*. Приредио је првих дванаест бројева *Љетописа АНУРС* за период до 2008. године. Оно што посебно треба истаћи јесте рад на издавању *Енциклопедије Републике Српске*. Писац је *Идејне скице ЕРС* и *Критеријума за азбучник ЕРС*. Ово капитално лексикографско дјело представља највећи и најзначајнији научни пројекат у Републици Српској из области друштвених и хуманистичких наука чији је иницијални покретач био управо професор Михаљчић. Био је члан Уређивачког одбора, Извршног одбора Уређивачког одбора и Централне редакције *Енциклопедије Републике Српске* и главни редактор првог тома. Треба још нагласити да је редиговао највећи број одредница за други том и значајан број оних који тек треба да се објаве у трећем тому. Саставио је *Елаборат о ојравданости оснивања Института за историју АНУРС* и *Програм научноистраживачког рада Института за историју АНУРС*. На основу ових докумената Предсједништво Академије донијело је 2006. одлуку о оснивању ове установе чији рад, нажалост, још увијек није заживио у пуном капацитету. Био је секретар Одјељења за друштвене науке (2004–2016), члан Предсједништва и предсједник Одбора за историјске науке АНУРС-а. Ужем завичају се одужио тако што је приредио веома успјели зборник *Историја Босанске Градишке и њене околине* (2008).

Успјешно се опробао и као писац уџбеника и приручника за основне и средње школе. Дуже од четири деценије ђаци у Србији уче о средњем вијеку из његових уџбеника а у Републици Српској његови уџбеници историје за VI (по старом програму) и VII разред основне школе као и онај за II разред гимназије већ скоро двије деценије спадају међу оне најзорније по својој концепцији.

Оно што је заједничко за цјелокупан његов научни рад јесте то да је све радио студиозно, марљиво, педантно и са великим полетом. Волио је науку и искрено је волио све оне који су се њоме бавили уколико су је доживљавали и приступали јој на исти или сличан начин као и он сам. Био је велики радник и иза себе је оставио бројна дјела трајне вриједности, не само она исписана на папиру, али то није утицало на његове формиране чврсте принципе. При контактима са нама млађима знао је да буде срдачан, пријатељски непосредан и да неријетко исказује гестове очинске пажње. Помагао је свакоме гдје је видио да је помоћ била потребна и искрено се радовао свачијем успјеху. Служио нам је као узор којег смо безуспјешно покушавали достићи. Имали смо срећу, част и привилегију да будемо његови ученици и да у научном погледу стасавамо уз њега.

Павле Драгичевић